

veszi a lábáról. Aláírja hamis tanuvalomását. A második felvonás az alapítétel újabb bizonyítéka. Lizzie megbánja, hogy aláírta a hamis vallomást. A néger üldözői elől hozzá menekül. Lizzie ismét meg akarja védeni és sikra akar szállni az igazság mellett, de most Fred készíti, — részben erőszakkal, részben anyagiakkal, — arra, hogy meggyőződése ellenére cselekedjék.

A darab jó, már csak azért is, mert az alapeszméje nincs vezércikkyszerűen kifejezve benne, a néző, vagy olvasó feszült színpadi cselekményt kap, amelyből önként vonja le a konkluziót. Sartre determinizmusa végeredményben nem újkeletű. A görög végzettragédiáktól és a vallási determinizmus hívóin keresztül vezet az út. Senki se vonja kétségbe a különféle társadalmi, politikai, gazdasági és szellemi erőknek az egyénre gyakorolt hatását. Az akarati szabadságot szerintünk a világ külső tényezőinek és a minden emberben rejlő többféle „én”-nek különféle viszonylatai szabják meg, ha már mindenáron ezt a problémát feszegetjük. A darabban is Lizzie az igazságot akarja, de jellemében van a másik adottság is, ami részben társadalmi és anyagi helyzetével is összefüggésben áll, a kiszolgáltatottság, a sznobizmus, az érzelmesség. Az igazság eleinte nagyobb benne, de később a külső ráhatások erősödése folytán jellemének sznob és érzelmes volta lesz erősebb. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ez a determinizmus nem általánosítható mindenkire egyforma mértékben. Sartre is olyan hőst választott tételének illusztrálására, akinek bár kétségtelenül van akarata, jellemében és társadalmi helyzetében nagyfokú megkötöttség van. Végül még csak annyit, hogy az „actions gratuites” is erősen korlátozzák a sartréi existencializmus egyetemes érvényszerűségét.

K. L.

J. P. SARTRE: TEMETETLEN HOLTAK. (Káldor.)

A francia ellenállási mozgalom hőseinek állít emléket benne az író. A páncs szerint egy falut kell elfoglalniok. A vállalkozás nem sikerül. Foglyul ejtik és kínozzák őket, ölnék, meghalnak, de nem vallanak. Ez a darab rövid témája. Ezzel azonban semmit se mondunk. A darab nagy értéke abban a döbbenetes erejű és mélybe hatoló telekraiban van, amellyel az író elének állítja szereplőit a nagy próbatétel, a

kínzás és a halál előtt. Másik nagy érdeme, hogy ebben a témában is, — ami könnyen csábít propagandá izú túlzásokra, — az emberi problémát látta meg. Egyetlen hibája a darabnak, hogy túl sok benne a kím és gyötrelem. Szinte már az esztétikán túli hatást tesz néha.

K. L.

LOPE DE VEGA: GYILKOS FALU. (Bp. Szfv. Ir. Int.)

Ez a történelmi dráma Ferdinánd és Izabella idejében játszódik. Fernan Gomez a Calatrava rend komturja Fuenta Ovejuna nevű spanyol falu kegyura zsnarnoki önkénnyel uralkodik a falu parasztjai fölött. Az asszonynepet meggyalázza, a férfiakat megkorbácsolatja, a termést elszedi. A nép végül fellázad. A zsnarnokoskodó kiskirályt megölik. A király inkvizitort küld a faluba, de a gyilkost senki se árulja el. A tettet az egész falu magára vállalja. Ezt a témát jó szerkezeti felépítésben, egvre fokozódó feszültség formájában kapjuk. A szereplők jellemzése is jól sikerült. A fordítás nyelvezete természetes és szellemes. Gáspár Endre kétségtelenül jó munkát végzett az átdolgozással és értékes darabbal gyarapította Lope de Vega magyarnyelvű repertoire-ját. A dráma különleges helyet foglal el a hihetetlen termékenységgű Lope de Vega munkásságában is, amennyiben a darab főhőse tulajdonképpen egy közösség, a falu népe. Rá kell azonban mutatnunk arra is, hogy a dráma minden erénye mellett is magában hordja a spanyol dráma jellegzetes fogyatékoságát: a galantériát és — különösen az előkelőbb szereplőknél, — a merev etikettszerűséget, a tirádát. Calderon és Lope de Vega darabjai kissé mind operaszerűek. A hősök a legnagyobb szenvedély és lelki felkavartság ziláltságában is szinte művészi és logikai tökéletességgel felépítve beszédet „vágnak ki”, ami bizonyos fokú, — ma már kissé avultan ható, — deklamálás színjátszói stílust követel meg.

K. L.

MAXIM GORKIJ: JEGOR BULICSOV ÉS A TÖBBIÉK. (Athenaeum.)

A dráma — a pesti Nemzeti Színház előadásában Somlay Arturral a címszerepben, — az orosz forradalom előestéjén játszódik és egy csomó korrupt alakot visz a színre. Gorkij ebben a darabjában is az „Éjjeli menedékhely”-ben alkalmazott drámaírói technikát kö-

veti. Cselekmény nem igen van a darabban. Életkép és helyzetképszerű. Az első felvonás végig exozicció, a bonyodalom csak a második felvonásban kezdődik. A tulajdonképpeni esemény, a forradalom kívülről jön. A dráma, a részletek epikus jellegű ecsetelésével kissé széteső a három felvonásba való sűrítés ellenére is. Hogy mégis színpadilag hatásos művel állunk szemben, az elsősorban az alakok és a jellemek erőteljes színekkel történő ábrázolásának köszönhető, bár ezek könnyen csábíthatnak rendezőt és színészt túlzásokra. Bulicsovnak, — ennek a nagyétvágyú, a cári Oroszország falusi hatalmasságára tipikusan jellemző — alakja igen szép, hálás szerep és színészi feladat.

Kálmán László

LUKÁCS GYÖRGY: A TÖRTÉNELMI REGÉNY. (Hungária.)

Lukács György könyve az irodalom-elméletnek olyan területét tárgyalja, amelynek megközelítése a régebbi irodalomtörténeti módszerek számára úgyszólván lehetetlen feladat volt. Sem a naiv pozitivizmus, sem a szellemtörténet nem ismerte ugyanis azt a nyilvánvaló tapasztalati tényt, hogy az irodalom félreérthetetlen pontossággal tükrözi vissza korának társadalmi helyzetét. Valamely korszak művészi megnyilvánulásai s közönsége között a természetes adottságokból folyó kölcsönhatás áll fenn, olyannyira, hogy bizonyos társadalmi előfeltételek az irodalmat eleve meghatározzák. Különösen érvényes ez az epikus műfajokra, méginkább a polgári irodalom talán legsajátosabb megnyilvánulására: a történelmi regényre, mely a XIX. század elejének historizmusából született meg. Első irodalmi kísérletezései a dráma területén jelentkeztek, a német Sturm und Drangban, annak az ellentmondásnak kövekezményeképpen, amely a német polgárság elmaradottsága s a francia forradalomtól kapott új eszmék között fennállt. Való adottságok híján a polgárság mítoszának megteremtése volt a német irodalom számára a feladat, amit az elmaradt Németország lázas sietőséggel igyekezett megvalósítani. A felvetett probléma kataklizma-szerű jelentkezése meghatározta azt a műfajt, amelynek keretében megoldható a történelmi dráma. Angliában, ahol a polgárság a XIX. század elején evolúciós fejlődésének tetőfokára ért, a mítoszalkotás ennek megfelelően objektív

formában: Walter Scott történelmi regényeiben történt meg.

A szerző módszerében is a könyv tartalmához igazodik, amennyiben a felvetett kérdést nem elvontan teoretizáló formában vizsgálja, hanem a konkrét anyagból: a világirodalom által kitermelt standard-regényekből kiindulva vonja le következtetéseit. Mint a bevezetésben maga is mondja, nem törekszik a történeti fejlődés teljes egészének bemutatására, az elméleti szempontok tökéletes kidolgozására, pusztán a főszempontok lerögzítésére s a történelmi fejlődés vonalának felvázolására szorítkozik. — A történeti érzék s ezon keresztül a történelmi regény kialakulását előidéző történelmi s társadalomgazdasági folyamatok kölcsönhatásának feltárása után Walter Scott, Puskin, Manzoni, Balzac, Stendhal, Tolsztoj művein keresztül elemzi ki az igaz történelmi regény lényegét, amely nem más, mint a történelmi szellem s a társadalom egészét ábrázoló irodalmi kölcsönhatásának terméke. Kimutatja, hogy a nagy regény feladata nem a kor megmagyarázása nagy képviselőiből, hanem a történelmi események léte alapjának ábrázolása, a cselekvő személyekkel való bonyolult korrelációjában. Nem a történelmi események elbeszélése a fontos, hanem az eseményeknek a társadalomra, vagyis az átlagemberek mindennapi életére gyakorolt hatásának bemutatása. A történelmi nagyságok, a hősök középpontba állítása pedig csak akkor jogosult, ha a hős személyes érzelmei, személyes célkitűzései egybeesnek az illető kor történelmi áramlatával s éppen ezáltal válnak nagygyá.

A történelmi regény s a történelmi dráma közti különbséggel foglalkozva megállapítja, hogy a regény az ember társadalom egy-egy fejlődési fokának ábrázolása a maga egészében, vagyis egy tárgyi totalitás, míg a történelmi dráma egy válság által kiváltott összefüggés mozgási totalitását mutatja be.

Lukács György ezeknek a döntő jelentőségű alapelveknek lefektetésével egészen új területeket nyitott meg az irodalomtörténet számára. Könyve normatív értékű: irányvonal és értékmérő a jövő irodalmi kutatás számára, melynek segítségével az eddigi műfajelméletek sötétben való tapogatózása s elvont teoretizálása helyett konkrét és reális lehetőségek nyílnak meg. Éppen ezért a magyar filológia örömmel üdvözi ezt a könyvet, abban a reményben, hogy a